

Kriminaalmenetluse seadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise seaduse muutmise seaduse (arestitud vallasasja tagastamine) eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus

1.1. Sisukokkuvõte

Eelnõuga muudetakse kriminaalmenetluse seadustikku (KrMS) selliselt, et muudatuste jõustumise järel on võimalik raskesti realiseeritavad vallasasjad, mis on tsiviilhagi või avalik-õigusliku nõude tagamiseks arestitud, omanikule tagastada või suunata hoiustamiseks kohtutäiturile. Samuti lisatakse kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise seadusesse (KrMSRS) rakendamissäte eelnõuga sätestatavate tähtaegade arvutamise algusaja märkimiseks. Eelnõu eesmärk on vähendada arestitud vara hoiustamisele tehtavaid tarbetuid kulutusi ning hoida seeläbi kokku riigi ressursse.

1.2. Eelnõu ettevalmistajad

Eelnõu ja seletuskirja on koostanud Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna karistusõiguse ja menetluse talituse nõunik Martin Ziehr (620 8118; martin.ziehr@just.ee). Eelnõu on keeleliselt toimetanud õiguspoliitika osakonna õigusloome korralduse talituse toimetaja Mari Koik (mari.koik@just.ee).

1.3. Märkused

Eelnõu ei ole seotud teiste menetluses olevate eelnõudega. Eelnõu ei ole otseselt seotud Euroopa Liidu õiguse rakendamisega ega Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammiga. Tulenevalt põhiseaduse § 104 punktist 14 on eelnõu vastuvõtmiseks vajalik Riigikogu koosseisu hääلteenamus. Enne eelnõu ei ole koostatud väljatöötamiskavatsust tulenevalt HÕNTE § 1 lg 2 punktist 5 (seaduseelnõu seadusena rakendamisega ei kaasne olulist õiguslikku muudatust või muud olulist mõju). Olulise mõju puudumine tuleneb asjaolust, et eelnõu objektiks on vallasasjad, mille vastu puudub inimestel huvi ja/või mida ei õnnestu täitemenetluses realiseerida. Arvestada tuleb, et kõnealuste esemete suhtes on omandiõiguse riive aset leidnud juba asja esmase arestimise või kohtu poolt aresti alla jätmise käigus. Eelnõu muudatuste tulemusel on võimalik vallasasjad üksnes omanikule tagastada või selle ebaõnnestumise korral muul viisil realiseerida.

Eelnõuga muudetakse järgmisi õigusakte:

- 1) kriminaalmenetluse seadustiku redaktsioon avaldamismärkega RT I, 22.03.2024, 5;
- 2) kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise seaduse redaktsioon avaldamismärkega RT I, 05.12.2017, 9.

2. Seaduse eesmärk

Seaduse eesmärgiks on hoida kokku riigi ressursse õiguslike muudatustega, millega nähakse KrMS-is ette alus selliste kohtulahendiga tsiviilhagi või avalik-õigusliku nõudeõiguse tagamiseks arestitud vallasasjade teisaldamiseks (sh omanikule või valdajale tagastamiseks), võõrandamiseks või hävitamiseks, mille suhtes ei ole võimalik täitemenetlust läbi viia või mida

ei õnnestu müüa, kuid mille hoiustamine on rahaliselt või ruumiliselt koormav. KrMSRS-i lisatava rakendussätte eesmärgiks on sätestada loodava KrMS § 422¹ lõikes 1 ettenähtud kuuekuulise ja kaheaastase tähtaja arvestamise alguskuupäev (seotud seaduse jõustumisega), et vältida sissenõudjate ja kohtutäiturite olukorra raskendamist.

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Eelnõu koosneb kahest paragrahvist, millega muudetakse vastavalt KrMS-i ja KrMSRS-i.

KrMS § 422¹

KrMS-i täiendatakse §-ga 422¹. Sätte eesmärk on luua selge õiguslik alus, et vabastada tsiviilhagi või avalik-õigusliku nõudeavalduse tagamiseks kohtu poolt arestitud vallasasjad aresti alt või panna nende hoiustamise kohustus kohtutäiturile.

KrMS § 313 lg 1 p 10 kohaselt esitatakse süüdimõistva kohtuotsuse resolutiivosas otsus tsiviilhagi või avalik-õigusliku nõudeavalduse lahendamise kohta ja meetmed tsiviilhagi või avalik-õigusliku nõudeavalduse tagamiseks. Eelnev tähendab, et vara arestimine nõude tagamiseks on osa kohtuotsusest, mis on vara hoidjale ja kohtutäiturile siduv. Ühtlasi tähendab see seda, et kohtutäitur ei saa kohtu poolt arestitud vara (isegi) TMS § 77 alusel iseseisvalt arestist vabastada ega omanikule tagastada, kuna säte reguleerib üksnes juhtumeid, mil aresti on kohaldanud kohtutäitur, mitte kohus. Ka vara hoidjal (nt PPA-l) puudub seaduslik alus ilma uue vastava kohtulahendita arestitud vara omanikule tagastada. Olukord on probleemne, sest riigiasutuste (eelkõige PPA) laod ja parklad on täis asju ja sõidukeid, millega ei ole midagi kasulikku ette võtta, kuid mida ei saa ka omanikele tagastada ega hävitada.

Kui probleemi lähemalt vaadelda, siis selgub, et KrMS ei näe selget alust ette ka kohtuotsusega arestitud vara suhtes uue sisulise lahendi tegemiseks ning asutused on sunnitud ootama tagatava nõude aegumist. KrMS § 422 lg 1 näeb küll ette aluse asjade tagastamiseks ja vara aresti alt vabastamiseks nendeks juhtudeks, kui isik mõistetakse õigeks või kui tema suhtes on kriminaalmenetlus lõpetatud, kuid mitte süüdimõistva otsuse korral. Riigikohtu kriminaalkolleegium on sedastanud, et jõustunud kohtuotsusega tsiviilhagi tagamiseks aresti alla jäetud vara ei saa aresti alt vabastada ka kohtulahendi täitmisel tekkinud küsimuste lahendamise korras (KrMS §-d 431–432)¹. Selle põhjuseks on asjaolu, et eelviidatud kohtulahendi täitmisel tekkivate küsimuste lahendamise regulatsioon ei võimalda muuta juba jõustunud kohtulahendist tulenevaid õiguslikke järeelmeid, vaid võimaldab lahendada üksnes kohtulahendi täitmisel ilmnevaid kahtlusi ja ebaselgusi². Samuti ei saa nimetatud probleeme kõrvaldada KrMS § 306 lg 5 alusel, kuna see säte võimaldab parandada üksnes ilmseid ebatäpsusi ega tohi mõjutada otsuse sisu³.

Eelnevast nähtub, et vara aresti alt vabastamiseks (või valdaja muutmiseks⁴) on vaja luua eraldiseisev õiguslik alus. Kuna KrMS-is puuduvad erinormid, mis võimaldaks kohtulahendiga arestitud vara valdajal enesel asja valdus kohtutäiturile omal algatusel üle anda, on õigusselguse⁵ huvides mõttekas kirjutada kõnealusesse paragrahvi sisse ka kohtu võimalus määrata arestitud vara hoiustamise kohustus (tema nõusolekul) kohtutäiturile.

¹ Vt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 06.04.2016. a määrus asjas nr 3-1-1-26-16, p 11, <https://rikos.rik.ee/?asjaNr=3-1-1-26-16>.

² Vt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 27.10.2023. a määrus asjas nr 1-22-1608, p 8 koos selles sisalduvate viidetega, [1-22-1608/101 \(riigikohus.ee\)](https://rikos.rik.ee/?asjaNr=1-22-1608/101).

³ Vt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 26.01.2024. a määrus asjas nr 1-22-454 p 8, [1-22-454/58 \(riigikohus.ee\)](https://rikos.rik.ee/?asjaNr=1-22-454/58).

⁴ Kohtulahendiga jäetakse menetluses varem arestitud vara aresti alla eelneva valdaja, eelkõige PPA juurde.

⁵ Selles küsimuses võib KrMS §-de 431 ja 432 kohaldamise võimalikkus olla vaieldav.

Paragrahvi lõige 1 sätestab üldreegli, mille kohaselt võib kohtuotsust täitmisele pöörava maakohtu täitmiskohtunik vallasasju hoidva riigiasutuse või kohtutäituri taotlusel otsustada asja tagastamise omanikule või seaduslikule valdajale. Säte võimaldab riigiasutusel, kes asju ajutiselt valdab, vabaneda vara hoidmise kohustusest selliste vallasasjade korral, mille hoiustamisele kulub märkimisväärselt ressursi. Sellisteks asjadeks võivad olla nt vanad viletsas seisukorras autod, mille vastu puudub inimestel igasugune ostuhuvi, kuid mis võtavad parklas ruumi ning nõuavad seisukorra säilitamiseks regulaarselt tähelepanu, aga ka vallasasjad, mida tuleb hoiustada siseruumides. Oluline on märgata, et sätte reguleerimisala piirdub üksnes vallasasjadega, kuna eelnõuga lahendatavaks probleemiks on just vallasasjade (sh liiklusvahendite) pikaajaline hoiustamine PPA jt riigiasutuste ruumides ja territooriumil. Lisaks eeltoodule väärrib märkimist, et kõnesoleva normi sõnastuses on läbivalt viidatud vallasasjadele (või asjadele) mitmuses. Selline valik on taotluslik, kuna norm mitte ainult ei võimalda (ühe taotlusega) taotleda ning (ühe määrusega) lahendada mitme vallasasja korraga aresti alt vabastamist, vaid koguni julgustab normi rakendajat selliselt toimima. Iga eseme kohta eraldi taotluse esitamine ning eraldi määruse koostamine oleks väga ebapraktiline ning ressursi raiskav lahendus, millest tuleks hoiduda. Ühe soovitusliku võimalusena võiks koondada ühte taotlusele nt asjad, mis on arestitud ühes ja samas kohtuasjas.

Eelnõus on taotluse esitamise õigusega isikuna selgelt käsitletud just riigiasutusest asja hoidjat. Valitud sõnastuse mõte on välistada taotluseõigusega isikute ringist eelkõige eraõiguslikud isikud, kellele on võimalik KrMS § 142 lg 7 alusel anda asi hoiulepinguga vastutavale hoiule.

Kohtule on võimalik taotlus esitada neljal juhul – kui kriminaalmenetluses rahuldatud tsiviilhagi või avalik-õigusliku nõudeavalduse tagamiseks on arestitud:

- 1) vallasasjad, mille müügist saadud rahast ei jätku eelduslikult täitekulude katteks või jätkub üksnes täitekulude katteks, või
- 2) vallasasjad, mille suhtes ei ole täitemenetlust alustatud 6 kuu jooksul, või
- 3) vallasasjad, mida ei ole õnnestunud realiseerida kahe aasta jooksul.

Punktis 1 sätestatud kaks alternatiivi aitavad aresti alt vabastada vara, mida tegelikkuses ei oleks üldsegi pidanud hilisema täitmise võimatuse tõttu arestima või mis on võrreldes arestimise aja seisuga märgatavalt väärtust kaotanud. Nimelt sisaldub TMS § 53 lõikes 2 keeld, mille kohaselt ei arestita vara, kui võib eeldada, et arestitavate esemete müügist saadud rahast jätkub üksnes täitekulude katteks (või isegi mitte selleks). Taoliste esemete arestimine on vastuolus menetlusökonoomia põhimõttega ning riivab tugevalt (või koguni rikub) omandiõigust, kuna isik jäetakse varast sunniviisiliselt ilma vastusoorituseta ilma (isiku vastu suunatud rahaline nõue isegi eseme müügi tulemusel ei väheneks).

Punkt 2 on mõeldud juhtudeks, mil täitemenetlust ei ole alustatud kuue kuu jooksul vastava kohtuotsuse jõustumisest. Kehtiva täitemenetluse regulatsiooni kohaselt viib kohtutäitur täitemenetluse üldreeglina läbi sissenõudja avalduse ja täitedokumendi alusel (TMS § 23 lg 1 ls 1). See tähendab, et täitemenetluse algatamiseks on sissenõudja kohustatud pöörduma vastava avaldusega kohtutäituri poole ning selleks ei ole ette nähtud tähtaega. Kui sissenõudja initsiatiivi üles ei näita, tekib õiguslik vaakum, kus kohus on vara tsiviilhagi tagamiseks arestinud, kuid täitemenetlust läbi viia ei saa. Samuti ei saa vara tagastada ega hävitada. Selline olukord tähendab tarbetut ressursikulu asutusele, kes vara oma valduses hoiab. Kõnesoleva klausli seadusesse lisamise järel on vara hoidjal võimalik tekkinud patiseisu lahendamiseks pöörduda kohtu poole vara aresti alt vabastamise taotlusega.

Punkt 3 hõlmab olukordi, kus arestitud vara täitemenetluses realiseerimine ei ole õnnestunud kahe aasta jooksul täitemenetluse alustamisest. Vastavalt eelnõule on võimalik vara hoidjal sel juhul esitada kohtule taotlus vara aresti alt vabastamiseks. Muudatusega on võimalik hoida kokku ressursi, mis kulub asja hoiustamisele, arvestades, et asja müük ei ole õnnestunud pika aja jooksul ega pruugi õnnestuda ka tulevikus. Kuigi mõnede asjade puhul (eelkõige kinnisasjad) võib eeldada keskmisest pikemat müügiaega, ei ole kaheaastane täitemenetlus põhjendatav kõigi asjade (eriti eelnõu objektiks olevate vallasasjade) puhul ning seadus peaks nägema asja hoidvale riigiasutusele ette võimaluse asja hoiustamise kohustusest vabaneda. Nende väga eriliste vallasasjade jaoks, mille müümine võib ootuspäraselt võtta kaua aega, on lõikesse 2 lisatud võimalus kohustada kohtutäiturit (tema nõusolekul) korraldama vallasasja teisaldamine ning hoiustamine TMS §-s 72 sätestatud korras. Viimane tähendab sisuliselt seda, et kui täitemenetlus on kestnud juba kaks aastat, kuid kohtutäitur ei toeta vara aresti alt vabastamist, võib kohus täituri nõusolekul panna talle enesele kohustuse asi senise valdaja juurest ära viia ning hoiustada. Nii vabaneb asja senine hoidja selle edaspidise hoiustamise kohustusest, kuid vara ei tagastata omanikule ning täitur saab asja endiselt täitemenetluse käigus edasi müüa. Täituri nõusolek on vajalik eelkõige selle tõttu, et kohtutäiturite büroodel endal pole enamasti vajalikke ruume ega parklaid vara turvaliseks hoiustamiseks ning teenus ostetakse sisse – selleks on kohtutäituritel aga vaja arvestada kuludega, seda eriti juhtudel, mil sissenõudjaks on füüsilisest isikust kannatanu, kuna TMS § 40 lg 2 p 2 kohaselt ei või täitekulude ettemaksu nõuda füüsiliselt isikult, kes esitab täitmiseks kriminaalmenetluses tehtud kohtuotsuse, millega on rahuldatud talle kuriteoga tekitatud kahju hüvitamise nõue. Täitur peab selles olukorras saama teha asja omadusi ja müügiperspektiivi arvesse võttes kaalutletud otsuse, kas toetada vara aresti alt vabastamist ja omanikule tagastamist või mitte (viimasel juhul on tal õigus asja valdus kohtu määruse kaudu seniselt valdajalt üle võtta).

Kohus võib taotluse rahuldada, aga ka rahuldamata jätta, kui leiab hüvede kaalumisel, et vara aresti alt vabastamine võib võlausaldaja nõuete rahuldamise ohtu seada. Sellise otsuse võib tingida nt juhtum, mil arestitud asja väärtus on ekslikult määratud tegelikust väiksemaks (st tegemist ei ole mitterealiseeritava varaga TMS § 53 lg 2 tähenduses) või kui täitemenetlust ei ole alustatud mõjuval põhjusel (nt sissenõudjat pole täitedokumendist korrektselt teavitatud). Mõistagi peaks kohus taotluse rahuldamisest keeldumise esmase tingimusena leidma, et vara aresti all hoidmine on jätkuvalt põhjendatud.

Kui omanik või seaduslik valdaja ei ole vara 60 päeva jooksul alates asja tagastamise otsusest ära viinud või leppinud asja hoidjaga kokku asja teisaldamist mõistliku aja jooksul, võib vara hoidja selle harilikust väärtusest odavamalt võõrandada või võimalikult odavalt ja keskkonnasäästlikult hävitada. Eelnev tähendab, et kui vara ei õnnestu täitemenetluse käigus realiseerida ja asja omanik ega seaduslik valdaja ei tunne eseme vastu enam huvi (st pole esemele järele tulnud ega teisaldamist kokku leppinud), võib vara hoidja selle võõrandada väljaspool täitemenetluslikku formaati (nt oksjoni asemel viia ese vanametalli kokkuostu) ja harilikust väärtusest odavamalt või isegi tasuta. Viimase abinõuna võidakse asi hävitada, kui selle muul otstarbel realiseerimine pole mõistlikult võimalik. Mõistagi tuleks siinjuures lähtuda loogikast, et tasuta võõrandamine tuleb kõne alla siis, kui asja raha eest võõrandada ei õnnestunud või kui see pole otstarbekas. Hävitamisele tuleks aga eelistada tasuta võõrandamist, nt annetada võimalusel (ja sõltuvalt eseme tüübist) heategevuseks vms. Oluline on ka see, et omanikku või seaduslikku valdajat oleks eelnevalt teavitatud võimalusest ese tagasi saada. Teavitamisel tuleb lähtuda kriminaalmenetluses kutse kättetoimetamise standardist (KrMS § 165, vt täpsemalt kõnesoleva paragrahvi lg 5 selgitust) ning tähtaja arvestamisel toimida analoogselt KrMS-is sätestatud määruskaebemenetlusega (vt KrMS § 387).

Kui isikut ei ole tagastamisotsusest nõuetekohaselt teavitatud või talle on varaga toimetades muul viisil õigusvastaselt tekitatud kahju (nt vara võõrandatakse põhjendamatult enne 60-päevase ooteperioodi lõppu), võib kõne alla tulla kahju hüvitamine riigivastutuse seaduses või haldusmenetluse seaduse §-s 109 sätestatu alusel ning korras.

Vara võõrandamisest või hävitamisest saadud tulust kaetakse selle võõrandamise või hävitamise kulud ning ülejäänud summa kantakse asja suhtes täitmist korraldava kohtutäituri ametialasale arvelduskontole, teavitades sellest täitemenetlust läbi viivat kohtutäiturit, või arvatakse riigivara hulka (kui täitemenetlust pole alustatud). Sissenõudjate paljususe korral jaotab kohtutäitur saadud summa täitemenetluse seadustikus sätestatud tulemi jaotamise reeglite kohaselt (TMS § 105 jj).

Paragrahvi lõige 4 sätestab kohtule esitatava taotluse nõuded: taotlus peab sisaldama arestimise aluseks olevat kohtuotsust ja asja hoidja ning asjakohase kohtutäituri (nt kohtutäitur, kes viib läbi või hakkaks läbi viima vastavat täitemenetlust) põhjendustega hinnangut lõikes 1 esitatud asja tagastamise tingimuste täidetuse kohta. Normi eesmärk on garanteerida, et kohtuniku ette jõuab vajaliku informatsiooni ja asjakohaste põhjendustega taotlus, kus on selgelt näidatud, miks varem nõude tagamiseks arestitud vara tuleks aresti alt vabastada (või määrata täituri kontrolli alla). Selliselt toimides ei pea kohus ise asuma välja selgitama asja väärtust või muid varaga seotud asjaolusid (nt millal on vara arestitud või millal täitemenetlust alustati). Taotleja peab näitama, et esineb vähemalt üks eespool nimetatud neljast taotluse rahuldamise alusest (sätestatud lõikes 1), ning teine pool (üldjuhul kohtutäitur) peab andma kas nõustuva hinnangu (nt kinnitama, et täitemenetluse läbiviimine on tulenevalt TMS § 53 lg-st 2 võimatu) või vaidlema taotluse rahuldamisele vastu.

Kohtul on võimalik lahendada taotlus kolmel viisil. Kohus võib taotluse rahuldada ja vara aresti alt vabastada või jätta taotluse rahuldamata eelduste mittetäidetuse tõttu. Kolmanda võimalusena on kohtul võimalik täituri nõusolekul määrata vara teisaldamine ning edaspidine hoiustamine täituri ülesandeks. Selliselt toimimine on kompromissotsustus, kus täitur, olles veendunud täitemenetluse võimalikkuses ja jätkuvas vajalikkuses, avaldab kohtule oma valmidust võtta asja teisaldamise ja edaspidise hoiustamise kohustus enda õlgadele. Selline lahendus tuleb kõne alla eelkõige viimase alternatiivi korral, mil vara pole täitemenetluses kahe aasta jooksul realiseerida õnnestunud (nt tegemist on väga spetsiifilise asjaga, millel on suur rahaline väärtus, kuid mille vastu on huvi piiratud grupil inimestel – nt suure väärtusega kunstiteosed) ja kohtutäitur vaidleb vara omanikule tagastamisele vastu. Enne asja sisulist lahendamist on kohtul võimalik anda taotluse esitajale ka tähtaeg taotluse puuduste kõrvaldamiseks.

Lõike 5 kohaselt lahendab kohus taotluse määrusega. Menetlusökoonomia tagamiseks nähakse seaduses ette võimalus kõnealust taotlust lahendada kirjalikus menetluses. Arvestades, et tegemist on juba arestitud varaga, ei ole suulise istungi korraldamine asjas vajalik, kuna kohtu otsusega ei raskendata vara omaniku olukorda (need küsimused on lahendatud vara (esmase) arestimise ja/või nõude tagamise otsustamise käigus). Normi eesmärki silmas pidades on tõenäoline hoopis isiku olukorra kergendamine – vara võidakse otsustada omanikule tagastada. Eelnimetatud põhjustel pole määrus selle lõike kohaselt vaidlustatav.

Lõige 5 annab ühtlasi kohtule õiguse lahendada taotlus pealdisena. Sellise lahenduse eelduseks on mõistagi, et taotlus on vormistatud nõuetekohaselt (eeskätt sisaldab asja kirjeldust ja andmeid asja väärtuse, omaniku, seotud kriminaalasja, võlausaldaja ja eelnenud täitemenetluse kohta). Lõike kohaselt toimetatakse määrus vallasasja omanikule või seaduslikule valdajale kätte KrMS §-s 165 sätestatud korras, mis reguleerib kutse kättetoimetamist. Valik on tehtud

lähtuvalt asjaolust, et mõned arestitud vallasasjad on hoiul juba aastaid ning puudub kindlus, et määruse lisamine e-toimikusse vastava kriminaalasja juurde isiku teavitamise garanteeriks. Samas ei võta säte kohtult siiski võimalust isikut elektrooniliselt või e-toimiku kaudu teavitada (lõiked 4 ja 4¹), kui pole kahtlust, et isiku teavitamine sel viisil õnnestub.

Täitekulude arvestuses eelnõu tulemusel põhjanevaid erisusi üldisest TMS-i loogikast ei teki: kui eseme suhtes täitetoiminguid tehtud ei ole, siis täitekulude nõudmise või mahaarvamise õigus puudub⁶. Kui täitemenetlust on alustatud, kuid kohus vabastab arestitud vara aresti alt, sest täituril ei ole õnnestunud vara realiseerida kahe aasta jooksul, tuleb endiselt lähtuda TMS § 38 lg-s 1 sätestatud üldreeglist, mille kohaselt tasub täitekulud võlgnik. Selle põhjuseks on asjaolu, et mingi konkreetse vallasasja aresti alt vabastamine ei tähenda, et isiku suhtes alustatud täitemenetlus lõpetatakse – nõue võidakse täita isiku muu vara arvelt. Küll aga tuleb silmas pidada, et kui asi võõrandatakse KrMS § 422¹ lg 3 alusel, tuleb võõrandamisest saadud tulu kanda kohtutäituri arvelduskontole täitekulude ja võlgnevuse katmiseks.

KrMSRS § 25⁸

KrMSRS-i täiendatakse §-ga 25⁸, mille kohaselt arvestatakse KrMS § 422¹ lg-s 1 sätestatud tähtaegade kulgemist alates kõnesoleva rakendussätte jõustumisest (eeldusel, et muudatuste jõustumise ajaks on juba jõustunud kohtuotsus, mille alusel saaks täitemenetlust läbi viia, või on alustatud mingi eseme suhtes täitemenetlusega. Normi eesmärk on tagada, et uue sätte lisamine ei raskendaks esmalt sissenõudjate, kuid eelkõige kohtutäiturite olukorda. Ilma rakendussätteta võiks näiteks tekkida olukord, kus täitur peaks tol hetkel oksjonikeskkonnas müügil oleva asja suhtes oksjoni katkestama ning eseme tagastama või sellele üleöö hoiustamiseks pinna otsima. Samuti kuuluks tagastamisele või täituri hoiustamisele esemed, mille täitmiseks pole sissenõudja kas teadmatusest või muude eluliste takistuste tõttu täitmisavaldust esitanud. Normis sätestatud tähtajad on valitud eesmärgiga anda osapooltele piisav aeg muudatustega kohanemiseks (eriti aga täituritel oma müügitaktika ümberkujundamiseks).

4. Eelnõu terminoloogia

Eelnõuga ei võeta kasutusele uusi termineid.

5. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõul ei ole otsest puutumust Euroopa Liidu õigusega.

6. Seaduse mõjud

Enne täpsemat mõjude hindamist tuleb märkida, et sätestatud regulatsioon ei too ühtegi allkirjeldatud mõjudest kaasa automaatselt, vaid võimaldab teatud tingimuste täidetuse korral üksnes esitada taotluse. Taotluse esitamise võimalusele vastanduvad teiste osapoolte kohustused taotlusele oma hinnang anda (asja valdav riigiasutus või kohtutäitur) ning taotlus sisuliselt lahendada (kohus). Sõltuvalt taotluse sisust võib see evida erinevaid mõjusid.

I sihtrühm: vara valdavad riigiasutused

Muudatusega kaasneva mõju valdkond: mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele

⁶ Vt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 10.06.2003. a määrus asjas nr 3-2-1-78-03 p 14, [3-2-1-78-03 \(rik.ee\)](http://rik.ee)

Muudatuste jõustumise järel on võimalik riigiasutustel selgel õiguslikul alusel vabaneda vara hoidmise kohustusest (ja sellega seonduvatest kulutustest) juhtudel, mil kõnealuse vara realiseerimine ei ole perspektiivikas või on juba ebaõnnestunud. Mõju on positiivne, kuna muudatus võimaldab vabastada nii siseruume kui välist territooriumi asjadest, mille vastu puudub ühiskonnal ja mõnel juhul isegi omanikul huvi.

Siseministeeriumi edastatud andmete kohaselt hoiustati 2021. aasta märtsi seisuga PPA territooriumil 63 jõustunud kohtuotsusega tsiviilhagi katteks arestitud sõidukit. Andmete kohaselt olid 51 sõidukit PPA-s hoiul kauem kui aasta. Üle 10 aasta (sh vanim juba aastast 2006) oli andmete koostamise seisuga olnud hoiul 4 sõidukit. Kuigi kõik 63 viidatud sõiduvahendit ei oleks kahtlemata kõnesoleva eelnõu objektiks (st mitterealiseeritavad), võimaldavad loodavad normid PPA-l vabaneda sellistest sõidukitest, mis seda on. Sõidukitest vabanemine on positiivne ka seetõttu, et sõidukite hoiustamine nõuab lisaks ruumile ka teataval määral regulaarseid hooldustöid. Kokku oli 2021. aasta andmete kohaselt tsiviilhagi katteks olevate sõidukite hoiukulu ühes aastas PPA-l ligikaudu 46 000 eurot (ühe sõiduki aastane hoiukulu oli 730 eurot).

Ressursimahukas tegevus on ka teiste arestitud vallasasjade hoiustamine (vanad mobiiltelefonid ja muud tehnikaseadmed, kodutarbed jpm). Olemasolevate andmete kohaselt oli vara haldamisega PPA-le kaasnev kulu aastatel 2018–2020 kokku 3 444 864 eurot (arestitud ja konfiskeeritud vara haldamise kogukulu – hoiustamine, hooldus, rendipindade kulu jne). Kuigi eelnõuga reguleeritakse eelnimetatud statistikas esitatud asjadest üksnes väikest osa (regulatsiooni kohaldamisalasse kuulub vaid osa kogu arestitud varast ning arvestusse ei kuulu üldse konfiskeeritud vara), on potentsiaalne kulude kokkuhoid (eriti viimaste aastate inflatsiooni arvestades) märkimisväärne.

Muudatustel on teatav mõju ka riigiasutuste korraldusele, kuna vara hoidmise kohustusest vabanemiseks tuleb kohtule esitada taotlus koos asjakohaste materjalide ja selgitustega. Kuigi seaduse jõustumise järel võib asutustel tekkida vajadus koostada arvukaid taotlusi varast vabanemiseks, ei too see kaasa püsivat töökoormuse kasvu. Aastatega ladudesse ja välisele territooriumile kogunenud vallasasjade hulk peaks muudatuste jõustumise järel kiirelt vähenema hakkama (eriti arvestades, et ühe taotlusega on võimalik aresti alt vabastada mitu vallasasja korraga). Samuti tasub arvesse võtta, et vara vabastatakse taotluse alusel, ehk regulatsioon annab vara valdajale suure paindlikkuse töö korraldamisel (asutus saab valida, millises tempos ja mis järjekorras taotlusi esitada).

II sihtrühm: kohtutäiturid

Muudatusega kaasneva mõju valdkond: majanduslik mõju (haldus- ja töökoormuse kasv)

Muudatustel on teatav mõju ka kohtutäituritele, kes peavad riigiasutuse esitatavale taotlusele andma oma hinnangu (seisneb nt kinnituses, et asja suhtes pole tulenevalt vara väikesest väärtusest võimalik läbi viia täitemenetlust või et sissenõudja pole kuue kuu jooksul esitanud täitmisavaldust). Hinnanguliselt jääb taotluste arv lähiaastatel paarisaja piiresse. Kuna prognoositav on taotluste vähenemine aja jooksul, on mõningane töökoormuse kasv täiturite jaoks ajutine. Menetlejate praktika suunamise järel (koostatav praktiline juhend vara arestimiseks) ei peaks mitterealiseeritavaid asju täituri töölauale tulevikus üldse jõudma.

III sihtrühm: kohtud

Muudatusega kaasneva mõju valdkond: mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele

Muudatustel on teatav mõju kohtutele, täpsemalt maakohtute kriminaalasjadega tegelevatele kohtunikele, kes peavad peamiselt riigiasutuste esitatavaid taotlusi lahendama. Taotluste arv sõltub hoiustatavate asjade koguarvust ning sellest, mitu neist ühte taotluse koondatakse. Hinnanguliselt peaks taotluste arv lähiaastatel jääma paarisaja piiresse. Kriminaalasju lahendavaid kohtunikke on maakohtutes üle 50. Lisaks tasub märkida, et taotluste arv peaks ladude tühjenedes ja praktika muutudes aja jooksul järjest vähenema ning töökoormuse mõningane kasv on ajutine. Arvestades, et eelnõuga on taotluste lahendamine tehtud kohtute jaoks võimalikult lihtsaks (taotluse põhjendatuse ja taustadokumentide nõue taotluse esitajatele, samuti kirjaliku menetluse ja pealdise kasutamise võimalused), ei saa mõju kohtutele pidada märkimisväärseks.

IV sihtrühm: vara omanikud ja õiguspärased valdajad

Muudatusega kaasneva mõju valdkond: mõju majandusele – mõju leibkondade kuludele

Muudatused on sihtrühmale positiivse mõjuga, kuna suure tõenäosusega tehakse paljude varem arestitud asjade suhtes tagastamisotsuseid ning omanikul või õiguspärasel valdajal on võimalik neile senise hoiustaja juurde järele minna. Asjade tagastamise korral võib omanikul kaduda vajadus neid esemeid asendada (vanad tööriistad, kööginõud jms). Samas on ka võimalik, et asjad on selleks ajaks juba asendatud ning omanik ei taha asjadele järele minna.

7. Seaduse rakendamisega seotud riigi ja kohaliku omavalitsuse tegevused, eeldatavad kulud ja tulud

Seaduse rakendamisega ei kaasne otseseid kulutusi, kuid sätete rakendamisega on võimalik kokku hoida vähemalt kümneid tuhandeid eurosid, mis kuluks aastate jooksul vara hoiustamisele (hooldus, võimalik hoiustamispindade rent jms).

8. Rakendusaktid

Eelnõuga sätestatakse tähtaegade arvestamise selgitamiseks KrMSRS-is rakendussäte. Lisaks eelnevale on vaja tegeleda ka probleemi algallikaga: koostada tuleb praktiline juhend menetlejatele, et vähendada või koguni välistada juhtumeid, kus kriminaalmenetluses arestitakse hagi tagamiseks vara, mida ei ole võimalik hiljem realiseerida. Samuti võib kasuks tulla kohtute parem teavitustöö selle kohta, et kannatanu, kelle kasuks on rahuldatud tsiviilhagi, peab täitemenetluse alustamiseks pöörduma avaldusega kohtutäituri poole. Eelnimetatud praktilisi samme on võimalik astuda ka ilma legislatiivse sekkumiseta.

9. Seaduse jõustumine

Seadus jõustub üldises korras, et anda muudatustest mõjutatud isikutele piisav aeg muudatustega kohanemiseks.

10. Eelnõu kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu esitatakse eelnõude infosüsteemi kaudu kooskõlastamiseks ministeeriumidele ning arvamuse avaldamiseks Kohtutäituri ja Pankrotihalduri Kojale, Riigikohtule, Riigiprokuratuurile, Eesti Advokatuurile, Õiguskantsleri Kantseleile, Tartu Ülikooli õigusteaduskonnale, maakohtutele ja ringkonnakohtutele.